

(/)

🏠 (/)

> Vikingetid og Middelalder ([https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13)

13-13-13)

> Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>)

> Fritid og forlystelser – Træning, morskab og tidsfordriv i middelalderen

← **Forrige artikel** (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/ret-magt-og-besiddelse>)

Fritid og forlystelser – Træning, morskab og tidsfordriv i middelalderen

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 206

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen)

[forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen)) **t**

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [https://www.historie-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen)

forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen) **in**

(<http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=https://www.historie->

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-)

[forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen&title=\)](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/fritid-og-forlystelser-traening-morskab-og-tidsfordriv-i-middelalderen&title=)

Kåre Johannessen

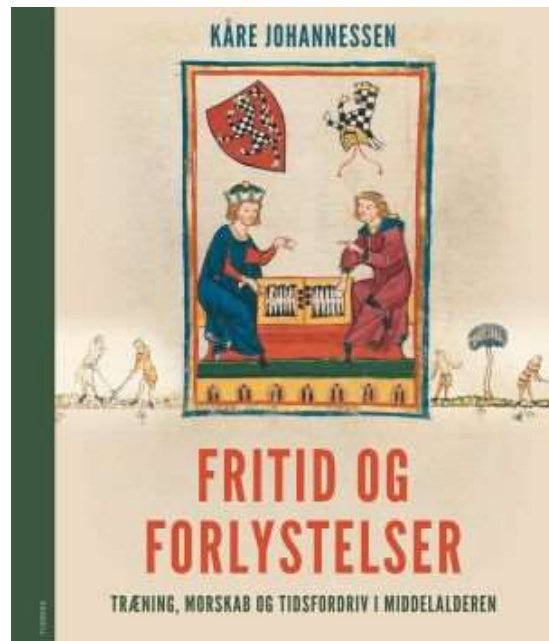
Fritid og forlystelser – Træning, morskab og tidsfordriv i middelalderen

Turbine 2023. 212 sider (ill.). 349,95 kr.

Af Steffen Harpsøe, arkivar ved Rigsarkivet.

”Fritid og forlystelser” er den fjerde bog om middelalderen, som Kåre Johannessen har begået på forlaget Turbine, og man kunne rejse spørgsmålet, om der ikke snart er tale om en egentlig udgivelsesserie. Det første værk fra 2020, ”Magt og mennesker i middelalderen”, (Se anmeldelse (/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/magt-og-mennesker-i-danmarks-middelalder)) skiller sig dog ud, da det er et bredt oversigtsværk om middelalderen i sin helhed, mens de tre efterfølgende - ”Lyst og lidenskab i middelalderen”, (Se anmeldelse (/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/lyst-og-lidenskab-i-middelalderen)) ”Mørkets skabninger” (Se anmeldelse (/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/moerkets-skabninger)) (begge fra 2021) og det her anmeldte – bevæger sig ud i de mindre kendte og belyste kroge af middelalderen. Skal man betragte det som en ’serie’, så vil første værk være den generelle introduktion, mens de efterfølgende går mere i detaljer. Det fremherskende fællestræk er formålet; at ruske op i den (endnu ikke helt udslettede) folkelige opfattelse af middelalderen som mørk, mudret og mismodig og i stedet (med rette) portrættere den som farverig, forskelligartet og festlig – og med dette bind er vi nået til den festlige del.

Herværende værk handler om den del, man i dag vil kalde fritid og bruger på fornøjelser, også selvom – som Johannessen anfører i indledningen – at man i middelalderen ikke skelnede på samme måde, som vi gør i dag. I indledningen gør Johannessen nogle yderst relevante betragtninger over, at begreber som ”ferie” og ”fritid” reelt var ukendte for middelalderens mennesker samt over, hvordan tiden i det hele taget var inddelt udelukkende efter naturens gang (årstider og lyse timer), og hvad det havde af indflydelse på fordelingen af arbejde og fri tid. Sidstnævnte var især under indflydelse af de mange katolske helligdage, hvor religionen dikterede, at der ikke måtte arbejdes. Og hvad skulle man så bruge den tid på? Det er det, som værket her giver en indføring i, og det vel at mærke ikke for fagfolk. Det er i stedet en generel indføring i feltet for det brede publikum, men også et forsøg på at give en samlet overflyvning over emnet fornøjelse, underholdning, sport og spil i middelalderen, da en sådan – ifølge forfatteren – ikke vides gjort tidligere (og deri har han sikkert ret – anmelderen her er i alle fald af samme overbevisning). I indledningen sætter Johannessen også nytteværdien af fritidsbeskæftigelserne i perspektiv, da disse ofte havde karakter af at opbygge færdigheder, som anvendtes i andre af livets virkefelter, hvad end det var færdigheder til brug i kamp eller styrke bag ploven. Således opfattedes

mange fornøjelser ikke som tidsspilde, men havde en direkte kobling til noget 'nyttigt'. Endelig gives i indledningen også en generel indføring i kildeforholdene til emnet – det er som for mange andre områder af middelalderen sparsomt, jo længere tilbage vi kommer i tid, og samtidig også at kilderne er 'socialt skæve', dvs. med en overvægt på dokumentation af overklassens fritidssysler.

Formålet er, som i de forrige bind, at give den almindeligt interesserede læser en indføring i et af middelalderstudiernes mindre kendte felter, og derfor er den sproglige tone da også her Johannesens vanlige florissante, folkelige og anekdotiske fortællestil, som gør læsningen let og alt andet end tør. Gennem otte kapitler tages læseren med en tur rundt i middelalderens forlystelsesliv: "Holdsport og kappestrid" om boldspil, brydning, tovtrækning, svømning osv.; et helt kapitel om ridderturneringer; "Professionelle entertainere" om narre, hofdværge, gøglere og akrobater; "Teater og anden gadeuorden" om religiøse bibelopførelser, dukketeater og fastelavnsløjer; "Digtere, poesi og litteratur"; "Dans og musik"; "Sjov med dyr" om jagt, hunde- og hanekampe og andre blodsporter med dyr; og endelig et kapitel om legetøj, bræt-, terning- og kortspil og forskellige kuriosa – herunder robotriddere og et tidlig forsøg på en biograf/lanterna magica. Endelig rundes der af med nogle overordnede betragtninger om nærheden til andre mennesker i middelalderens fritidsaktiviteter, der både skabte sociale relationer, men også fungerede som social kontrol, og dette sættes op som spejl for vore tiders tidsfordriv, som i stigende grad domineres af internet og streaming i ensomhed eller ganske små grupper (familien).

Det hele leveres med vid og bid, humor og på en lun facon, krydret med anekdoter fra både kilderne og fra rekreationsforsøg med at genskabe eller efterprøve middelalderens sportsgrene og spil. Alt sammen er illustreret med en rig billedside, der spænder over alt fra middelalderlige bogilluminationer og kalkmalerier over det 19. århundredes historiemalerier til fotos af rekreationsforsøg, og hvor billederne understøtter teksten. Værket er for i øvrigt udstyret med noter – ikke til alle oplysninger, men til nogle af de mest centrale samt til alle citater, samt fire siders litteraturliste for den der gerne vil kigge forfatteren lidt i kortene eller henvises til yderligere læsning. Alt i alt er det fornøjelig og oplysende læsning – også for dem som er velstuderede udi middelalderen er der nye "guldklumper". Når det så er sagt, så er det jo også anmelderens opgave at være kritisk ...

Og der er faktisk noget at tage fat på, når det kommer til kritiske indvendinger. Undertegnede er i alle fald ikke lige så begejstret for værket her, som for Johannesens "Lyst og lidenskab", som jeg også havde fornøjelsen af at anmelde. Til sammenligning fremstår værket her ikke lige så helstøbt, gennearbejdet eller velresearchet, hvilket blandt andet kommer til udtryk i en til tider 'skæv balance' i værket samt de mange udeladelser. Trods det at Johannesen i indledningen erklærer, at værket ikke er tilbundsående eller altomfattende, men blot et forsøg på en generel introduktion, så er der en del undladelser, som må få selv dem mest kursoriske læser uden synderligt middelalderkendskab til at undre sig over de specifikke aktiviteter fravær. Eksempelvis er bueskydningskonkurrencer ikke nævnt, og træning med buen er kun omtalt i forbindelse med andre aktiviteter, hvor kilderne fortæller, at disse skulle forbydes, da de fik folk til at forsømme den pålagte buetræning (s. 45). Og det til trods for at alle der bare har snuset lidt til Robin Hood må have bueskydningskonkurrencer inde på nethinden – og nej, der tænkes ikke bare på de moderne fortolkninger af Robin Hood; hans mesterlighed med buen kendes fra historier om ham fra 1300-tallet, og træning med bue er veldokumenteret i kilderne allerede fra midten af 1100-tallet. Fraværende er også skydning til måls med armbryst, der også er yderst velkendt fra middelalderen – bl.a. i de italienske bystater er armbrystskydningskonkurrencer velkendte fra slutningen af 1200-tallet, og fra Frankrig og Tyskland er fugleskydning (dvs. skydning til måls efter en træfugl på en høj stage) veldokumenteret fra 1400-tallet, og så er armbrystskydning jo også udødeliggjort i legenden om Wilhelm Tell, nedskrevet ca. 1475, som de fleste nok kender og forbinder med middelalderen. Alligevel er bue- og armbrøstskydning underligt fraværende som trænings- og konkurrenceaktivitet i værket.

Ligeledes fraværende er ski- og skøjteløb samt ridning til hest, alle transportformer som i dag dyrkes for sjov, og som vel også i middelalderen må have været fornøjelige fritidsaktiviteter – fart har alle dage kunne give et sus i maven. Skiløb kendes fra både arkæologien (med fund så gamle som ca. 5.000 år) og er beskrevet i sagaerne (eks. om Hemming Aslakson, fra 1200-tallet) og hos Saxo, og af hestevædeløb kan nævnes Palio de Siena (rides på Piazza del Campo – den gl. rådhusplads – i Siena, Italien), der i sin nuværende form har fundet sted fra omkring år 1700, men har sin dokumenterbare oprindelse helt tilbage til 1238. Det kunne have klædt værket – i tråd med indledningens betragtninger om nyttige

fornøjelser – at tage læseren med på nogle overvejelser om, hvornår en transportform var nødvendig, og hvornår den var for fornøjelsens skyld. Det undrer i alle fald at disse tre former for tidsfordriv ikke er behandlet i værket.

Af andre undladelser kan nævnes tyrefægtning, til trods for at tyreløb er nævnt – tyrefægtning vil nok af de fleste i dag ses som middelalderligt og barbarisk, og det er i Spanien faktisk dokumenteret fra folkevandringstiden og op gennem middelalderen i forskellige former, blandt andet nævnes det i en samtidig krønike at der var tyrefægtning ved brylluppet mellem Alfonso 7. af Léon og Castillien og Berengaria af Barcelona i 1128.

”Morris Dancing” – ofte latterliggjort af britiske komikere – som en kendt engelsk middelalderlig folkedans er også udeladt; om end det nok er en udeladelse, vi kan leve med, så er det dog et eksempel på en relativt velkendt (i alle fald hvis man har holder af britisk komik som ”Black Adder”) middelalderdans, der kunne være inddraget som illustrerende professionelle dansere, der underholdt. Morrisdansere er skriftligt dokumenteret i 1448 i et regnskab fra Londons Guldsmedelaug, hvor der er udbetalt løn til dem.

Går man videre til musikken, så er beskrivelsen stærkt begrænset (kun 2½ side) og ud over 13 linjer om to verdslige melodier, som vi har noder til, så består behandlingen af musik næsten udelukkende af en kursorisk gennemgang af instrumenter – kirkemusikken, som er rigt dokumenteret med noder og tekst, nævnes ikke (måske fordi det ikke udøves i ”fritiden”?). Det diskuteres heller ikke hvor, hvornår og for hvem, der er blevet musiceret, til trods for at der findes adskillige hof- og andre regnskaber fra senmiddelalderen, hvor løn til musikanter er oplistet.

Det mest tydelige eksempel på en skæv balance i værket er nok kapitlet ”Digtere, poesi og litteratur”, hvor 14½ side ud af 16 bruges på at vende og dreje den høviske kærlighedsposi og det følelsesmæssige samfundsskifte (i overklassen), som kendes fra franske troubadourer og tyske minnesangere. Nordiske skjalde og irske barder berøres ikke, og litteraturen får kun samlet 1½ side og indskrænkes til at opridse romangenren med en hurtigt nævnelse af fire hovednavne. Resten af den alligevel temmelige omfattende middelalderlitteratur behandles ikke. Der er ingen Beowulf, ingen Saxo eller anden historieskrivning – der også må antage at være læst (højt) med rekreative formål, ingen sagaer til trods for at de i rigt mål er brugt som skriftlige kilder i resten af værket til både brydning og boldspil. Den mundtlige fortællekunst, der bredt er antaget at have fundet sted til alle tider og må have eksisteret sideløbende med skriftkulturen, behandles heller ikke, og der gøres kun en enkelt betragtning over indførelsen af trykkepressen og folkelig udbredelse af læsning og bøger. Kapitlet har altså en meget tung overvægt på kun ét emne inden for digtning og poesi, og kan således ikke siges at komme ordentligt rundt om overskriften.

Det kan også undre, at folkeviser og offentlige henrettelser som et skue udelukkende behandles i indledningen og ikke i de kapitler, hvor man måtte forvente at kunne læse om emnerne – dvs. hhv. ”Digtere, poesi og litteratur”/”Dans og musik” og ”Teater og anden gadeorden”. Der er således ikke tale om at indledningens passager er en ’teaser’ for senere indhold, men det bliver den eneste omtale af disse emner. Tyder det på en forglemmelse, da resten af værket blev skrevet?

I det hele taget er der forskel på, hvor helstøbte og velafrundede de enkelte kapitler fremstår. Heldigvis ligger overvægten i den gode ende, men selv når et kapitel fremstår gennemarbejdet, så kan der være lidt malurt i bægeret – eksempelvis kapitlet ”Turneringer”: Her kommer Johannessen godt rundt om udviklingen af ca. 450 års udvikling af turneringerne i middelalderen – et emne der er skrevet mange og tykke bøger om, så man kan nok tilgive, at der på kun 15 sider er malet med den meget brede pensel, og at nogle forhold er udeladt – såsom at i de senmiddelalderlige turneringer var dueller til fods med sværd og økse også en fast bestanddel af konkurrencerne. Johannessen skal have ros for at få nævnt Erik Menveds turnering foran Rostocks mure i 1311 – men om det er den mest berømte danske turnering (s. 57) kan diskuteres. Det må i så fald have været i sin samtid (hvor Yngre Sjællandske Krønike dog kun nævner, at Menved ”holdt hof” ved Rostock) – for den har ikke fyldt meget i dansk historiografi ind til de sidste ganske få år (derfor ros for at have den med). Længe var turneringen i 1311 helt udeladt fra de brede danmarkshistorier, og frem til midten af 00’erne nærmest kun omtalt i en artikel af Ernst Verwohlt i Heraldisk Tidsskrift fra 1979. Normalt ville man i dansk historieskrivning nok udråbe turneringen ved Det Store Bilager i 1634 til den mest berømte danske turnering – den har i alle fald fået langt mere spalteplass i historieskrivningen end Menveds 1311-turnering.

Noget ukorrekt er det også, at Johannessen i omtalen af brugen af delvist gennemsejlede lanser (s. 72) får erklæret, at årsagen til den delvise gennemsejling var: ”dels for at reducere faren, men sandelig

også for at sikre spektakulære træffere, hvor splinter fæg til alle sider” – dvs. at det sidste var for tilskuernes skyld. Førstnævnte er en sandhed med stærke modifikationer. Risikoen for at blive stødt af sadlen minimeredes ved en delvis gennemsavning, men det gjorde det ikke mindre farligt – bare spørg den franske kong Henrik 2., der ved en turnering i 1559 fik en splint fra en lanse i øjet og ind i hjernen (den var splintret og trængt gennem visiret) og døde af sine sår ca. 10 dage senere. At det skulle være delvist for publikums skyld kan ikke udelukkes, men Johannessen glemmer at nævne, at man i 1400-tallet brugte et pointsystem ved turneringer, hvor brudte lanser udløste point (det gav dog flere point at støde sin modstander af sadlen).

Og så er der til kapitlet blandt mange fine illustrationer valgt en fra ca. 1340, som viser lansetræning (stikning til quintan) ikke fra hesteryg – men fra en robåd (s. 74). Denne særlige form for turneringsøvelse beskrives dog ikke nærmere. Når man nu har valgt denne kuriøse illustration, burde det også beskrives, hvad det er, der foregår. Det er nemlig en særlig form for turnering, der stadig dyrkes i dele af Frankrig og Tyskland i dag. Det kaldes på dansk dystløb (eng.: Water Jousting; tysk: Fischerstechen) og er i sin tid beskrevet af Henning Henningsen i bogen ”Dystløb i danske søkøbstæder og i udlandet” (1949). Det praktiseredes primært i købsteder placeret ved flodmundinger og bestod i, at mænd med lanser og skolde stående i stævnen af både forsøgte at støde hinanden i vandet. Denne turneringstype kendes bl.a. omtalt i kilder for årene 1177 og 1270 i Frankrig og synes ikke udelukkende at være forbeholdt ridderstanden.

Som nævnt ovenfor får de ovenstående ting værket til at fremstå mindre gennearbejdet end til sammenligning Johannessens ”Lyst og lidenskab”, og også som om både skrivnings- og redaktionsarbejdet er afsluttet lige lovligt hastigt. I denne anmelders optik ville værket være blevet langt bedre, hvis det var blevet gennearbejdet en ekstra gang for at få en bedre balance samt råde bod på de mest iøjnefaldende udeladelser (bue, armbrøst, ridning og ski). Om de ovennævnte kritikpunkter så vil afskrække potentielle læsere, må være op til dem selv – men undertegnede fortryder ikke at have læst værket. Der er som nævnt masser af nyt også for drevne middelalderkendere – særligt godt fremstår kapitlerne om boldspil mv. samt om brædtspil mv., og så er Johannessens formidlingsstil altid fornøjelig at læse. Og så skal værket ikke mindst roses for at være det første forsøg på en samlet fremstilling af fornøjelser og fritidsaktiviteter i middelalderen.

[Historie-online.dk, den 12. april 2023]

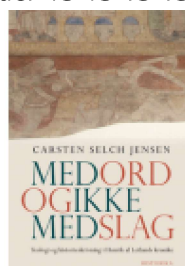
← **Forrige artikel** (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/ret-magt-og-besiddelse>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

RUS - VIKINGER I ØST

(<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/rus-vinger-i-oest>) (<https://www.historie-online.dk/boger/med-ord-og-ikke->

MED ORD OG IKKE MED SLAG